

GOSPITAL TA'LIMDAGI O'QUVCHILARGA ONA TILI FANINI O'QITISHDA QO'LLANILADIGAN METODLAR

Akbarova Shohida Toxirjonovna

Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi huzuridagi "Mehrli maktab" davlat ta'lim muassasasi Farg'ona viloyati filiali ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yurtimizdagi gospital ta'lim muassasasi va unda ona tili fanini o'qitishda foydalaniladigan metodlar, bemor bolalarni hayotga, bilim olishga, fanni chuqurroq egallashga, dunyoqarashlarini o'stirish va keng fikr yuritishga yordam berish borasida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Ta'lim, jamiyat, gospital, ona tili, pedagog, avlod, bolalar, ilm, tarbiya, metod, usul.

Ta'lim olish huquqi shaxsning asosiy huquqlaridan biridir. Ayni vaqtda O'zbekiston Respublikasida ta'lim jamiyatni ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy va madaniy rivojlantirishning ustuvor sohasi sifatida e'tirof etiladi. O'zbekiston Respublikasi ta'lim sohasidagi davlat siyosatini umuminsoniy qadriyatlarni, xalqning tarixiy tajribasini, madaniy va fan bobidagi an'analarini, jamiyatning istiqboldagi rivojini hisobga olgan holda yurgizadi. Ta'lim ilm berish va tarbiyani o'z ichiga oladi, u respublikaning zakovat va ilm borasidagi kuch-quvvatini rivojlantirish, jamiyat, oila oldidagi o'z mas'uliyatini anglaydigan har jihatdan barkamol yoshlarni shakllantirish maqsadini ko'zlaydi. Shu boisdan ham mamlakatdagi barcha kelajak avlod vakillarining ta'lim olish huquqi davlat tomonidan muhofaza etiladi. Bundan tashqari umumta'lim olish yoshidagi har qaysiki bolalarning ijtimoiy kelib chiqishi-yu ayni vaqtdagi ijtimoiy holatidan qat'iy nazar ta'lim olishlari uchun shart-sharoitlar ham yaratib berilmoqda. Buning isbotini "Bolalar gematologiyasi, onkologiyasi va klinik immunologiyasi markazida davolanayotgan bolalar uchun maktabgacha ta'lim va tarbiya hamda umumiy o'rta ta'lim berish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi hukumat qarori hamda uning ijrosi timsolida ko'rish mumkin.

O'zbekiston hududida hozirgi kunda yagona bo'lgan — "Mehrli maktab" gospital maktabi 2022- yil 15- maydan boshlab o'z faoliyatini olib bormoqda. Ushbu maktab bolalar gematologiyasi, onkologiyasi va klinik immunologiyasi ilmiy markazida davolanayotgan 18 yoshgacha bo'lgan bolalarni qamrab oladi. Maktab atmosferasi bola uchun qulay bo'lishi kerak. Bola bugun qanday dars o'tilishini o'zi tanlashi va shu darsda ko'proq o'zi gapirishi ham muhim hisoblanadi. Darslar 30 minutdan tashkil qilingan. Baholash jarayoni ham mavjud. Maktabga tashrif albatta shifokor ko'rsatmasi bilan bo'ladi. Shifokor yurishga ruxsat bermagan taqdirda, pedagog zamonaviy texnologiyalari bilan birgalikda bola huzuriga o'zi tashrif buyuradi va muolaja paytida darslar ham o'z vaqtida o'tiladi. Bundan tashqari jamoaviy ishlash orqali esa, yangi do'stlar orttirishlari va fikrlar almashinishlari mumkin bo'ladi. Eng asosiysi bolalarda nutqiy rivojlanish va jamiyatga to'laqonli qaytish hissi ustun bo'ladi.

O'zbekistonda gospital ta'lim deganda kasalxonaga yotqizilgan va tibbiy sabablarga ko'ra oddiy maktablarga bora olmaydigan bolalarni ta'minlash tushuniladi. Bu ixtisoslashtirilgan ta'lim shakli bo'lib, u bolalarga tibbiy yordam olish va davolanish vaqtida o'qishni davom ettirishni ta'minlashga qaratilgan.

O'zbekiston Xalq ta'limi vazirligi gospital ta'lim dasturlarini nazorat qilish uchun mas'uldir. Bu dasturlar odatda mahalliy ta'lim idoralari, shifoxonalar va ixtisoslashgan o'qituvchilar bilan hamkorlikda amalga oshiriladi.

O'zbekistonda gospital ta'limiga oid ba'zi muhim fikrlar:

1. Maqsad: Gospital ta'limning asosiy maqsadi uzoq vaqt davomida kasalxonada yotqizilgan bolalarning o'qishni davom ettirishini ta'minlash va ularning o'qishidagi har qanday buzilishlarni minimallashtirishdir.
2. Muvofiqlik: Gospital ta'limi tibbiy sharoit yoki kasalxonaga yotqizilganligi sababli oddiy maktablarga bora olmaydigan maktab va maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga beriladi. Bunga surunkali kasalliklarga chalingan, uzoq muddatli kasalxonada yotish yoki uzoq vaqt yotoqda dam olishni talab qiladigan kasalliklarga chalingan bolalar kiradi.
3. O'quv rejasi: Gospital ta'lim dasturlari milliy ta'lim standartlariga mos keladigan o'quv dasturini taqdim etishga qaratilgan. Ixtisoslashgan o'qituvchilar o'quvchilar bilan matematika, til, tabiatshunoslik va ijtimoiy fanlar kabi asosiy fanlardan dars o'tish uchun ishlaydi. O'quv rejasi har bir o'quvchining individual ehtiyojlarini qondirish uchun moslashtirilgan va oddiy maktab ta'limiga silliq o'tishni ta'minlash uchun mo'ljallangan.
4. O'qituvchilar: Gospital ta'lim o'qituvchilari tibbiy muassasalarda o'quvchilar bilan ishlash uchun maxsus tayyorlangan bo'lishlari kerak. Ular o'quvchining sog'lig'i va o'rganish qobiliyatini hisobga olgan holda shaxsiylashtirilgan ko'rsatmalar beradi. Bu o'qituvchilar ta'lim jarayonining uzluksizligini ta'minlash uchun ko'pincha o'quvchining oddiy maktab o'qituvchilari bilan hamkorlik qiladilar.
5. Muvofiqlashtirish: Gospital ta'lim dasturlari shifoxonalar, ta'lim organlari va o'quvchilarning oddiy maktablar o'rtasida yaqin muvofiqlashtirishni o'z ichiga oladi. Bu muvofiqlashtirish o'quvchining ta'limga bo'lgan ehtiyojlari qondirilishini ta'minlaydi va o'quvchi odatdagi maktabga qaytganida muammosiz o'tishni ta'minlaydi.

O'zbekistonda gospital ta'limi tibbiy sabablarga ko'ra maktabga bora olmaydigan bolalarning ta'lim rivojlanishi va farovonligini qo'llab-quvvatlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu bolalarga kerakli ta'lim yordamini olishini ta'minlaydi, bu ularga o'qishni davom ettirish va o'qishdagi bo'shliqlarni kamaytirish imkonini beradi.

Gospital pedagogika - uzoq muddatli davolanishda bo'lgan va sog'lig'i sababli ta'lim muassasalariga bora olmaydigan bolalar uchun ta'limni tashkil etish bilan bog'liq pedagogika bo'limi. Gospital pedagogika pedagogikaning bir qismi sanalib, o'z e'tiborini o'quvchilarning alohida toifasiga - uzoq muddatli davolanishga muhtoj bolalarga qaratadi. Pedagogikaning ushbu sohasini amalga oshirish va rivojlantirishning murakkabligi idoralararo bog'liqlik bilan bog'liq. Bolani davolash jarayonida tibbiy va pedagogik texnologiyalarni uyg'unlashtirish, ya'ni integratsiyalash har tomonlama rehabilitatsiyani anglatadi.

Uzoq muddatli davolanishda bo'lgan bolaga nisbatan ta'lim faoliyatidagi shifoxona o'qituvchisi - uzoq muddatli davolanishda bolalar bilan ishlash bo'yicha maxsus tayyorgarlikdan o'tgan pedagogik ma'lumotga ega mutaxassis tomonidan amalga oshiriladi. Kasalxona o'qituvchisi o'z ishida oddiy maktabda qo'llaniladigan an'anaviy usullardan sezilarli darajada farq qiladigan usul va vositalardan foydalanadi. Har bir fan yuzasidan ta'lim beradigan o'qituvchilardan bu jarayonda o'ta ehtiyotkorlik hamda yuqori tajriba talab etiladi. Aynan ona tili va adabiyot fanini o'qitishda hamda bu "Mehrli maktab" ta'lim muassasasida ta'lim olayotgan bolalarni fanga nisbatan qiziqishlarining mavjud holatini kengroq o'rganish, buning natijasida ularni fanning ichki dunyosiga sho'ng'itish, qiziqishlarini yanada orttirish uchun turli zamonaviy va mehrli maktab o'quv dasturlariga mos innovatsion texnologiyalarga murojaat etishi mumkin.

Ona tili fanini o'qitishda o'zlashtirilgan ta'lim dasturlari va pedagogik usullar ham qo'llaniladi. Asosiysi muhimlik, amaliylik, tarqalgan ishlar yordamida o'quvchi qo'shimcha ma'lumot olishini ta'minlash, muloqot qobiliyatini rivojlantirish va til sahifasini mustahkamlashga qaratilgan bo'ladi.

Ona tili o'quvchini mustaqil fikrlashga, mulohazalarni og'zaki va yozma ravishda to'liq bayon qilishga o'rgatadi. O'quvchining savodxonlik darajasini, uning ijtimoiy hayotda tutgan o'rni ona tilidan hosil qilingan bilim va malakalari asosiga quriladi. Ma'lumki, har bir milliy til o'zida moddiy olamni aynan, adyektivat aks ettirishdan tashqari ruhiy olamni, qayg'u-alamlari-yu shodliklarini ham o'rinda tugal ifodalaydi. Insonda har bir narsaga nisbatan o'z munosabatini bildirish imkoniyati bor va bu imkoniyat har gal tilning muayyan shakllari orqali yuzaga chiqariladi.

Ona tili fani o'qitishda darsda psixologik jarayonlar ham muhim rol o'ynaydi. O'qituvchida pedagogik mahorat bilan birga psixolog bo'lmog'i lozim. Bola psixologiyasini yaxshi tushungan o'qituvchi haqiqiy pedagog bo'la oladi. Har bir darslarda psixologik hamda innovatsion metodlarga vaqt ajratish darsning qiziqarli bo'lishiga, o'quvchining e'tiborini o'ziga tortishga, mavzuni yaxshi tushinishga, o'z ona tiliga bo'lgan muhabbatni oshirishga juda katta yordam beradi va shu bilan birga o'quvchida qachon yana shu darsga kirar ekanmiz degan fikrni paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Quyida dars davomida qo'llash mumkin bo'lgan bir nechta zamonaviy metodlar haqida to'xtalib o'tamiz.

Gospital maktablarda ona tili fanini o'qitishda "Atamalar", "Kim bu", "So'zlar zanjiri" "Davom ettiring", "Dadil bo'l o'rtoq", "Musiqqa matnini top", "Cho'ntak", "Adashgan harflar", "Lisoniy qolip", "Besh pog'ona", "Tushunchalar", "Ha, yo'q", metodlaridan foydalanish samarali hisoblanadi. Bu metodlar orqali o'quvchilarni darsga bo'lgan qiziqishlarini orttirib, fan mavzusini chuqurroq o'zlashtirib olishlariga yordam beradi.

"Cho'ntak" metodi. Bu o'yin metodidan ona tili fani darslarida, fonetika bo'limini o'rganishda, dam olish daqiqalarida qo'llash mumkin. Bu metodning afzalligi shundaki, o'quvchi va o'qituvchidan ortiqcha jihoz talab qilinmaydi. O'quvchilar sonini, yoshini ahamiyati yo'q. Sinf o'quvchilarning yoshi turlicha bo'lganda ham gibrid usulida yoki individual usulida ham foydalansa maqsadga muvofiq.

O'quvchi laminantlangan harflardan bittasini tanlab oladi. Avval shu harfga ta'rif beradi. Masalan: **L** harfi – jarangli, til oldi undosh tovushi; **K** harfi-jarangsiz til orqa undosh tovushi.

Keyingi o'yin sharti shu harf bilan boshlanuvchi cho'ntakka solsa bo'ladigan beshta so'zni bir daqiqa ichida aytishi yoki yozishi kerak. Masalan: Lak, loviya, lampochka, lola, limon; kalit, kapalak, kuldon, kulcha, kaklik, kitob.

Bu o'yin metodi orqali o'quvchilar diqqatini jamlash, tez fikrlash, fan mavzusiga qiziqishlarini orttirish mumkin.

"Halqa" metodi.

1. Tulki, sichqon, mazali non, dush, qochdi, dum, yong'oq;
2. Xurmo, malla soch, kamon, tush, afsus, daryo, osmon;
3. Taksi, kino, pul, sahifa, chipta, uyalib qoldik, sahna;
4. Ovchi, muzqaymoq, bo'ri, hayvonot bog'i, qafas, daraxt;

5. Tufli, koptok, erka, oyna, ertak, tosh.

“Begona so‘z” o‘yin metodi. Bunda beshta so‘z bir tanish hikoyadan yoki ertakdan olinib, bitta so‘z begona asardan olinadi. Masalan: “O‘gay”, “Erka”, “Mehnatsevar”, “Sehrli sandiq”, “Ajdar” bitta “Kulol” so‘z. Shu begona so‘zdan ertakni davom ettirishadi. O‘quvchi dasturda belgilangan bilimlarni kamida davlat ta‘lim standarti talablari darajasida o‘zlashtirishi kerak. O‘qituvchi bu jarayonni bolaga zavq bag‘ishlovchi mana shunday o‘yinlar asosida qura bilsa, bilim olish jarayoni shodlik va zavq manbaiga aylanadi va shu bilan birga o‘quvchiga erkinlikni his etash imkonini beradi.

“Besh pog‘ona” metodi. Bu metodni yakka tartibda ta‘lim oluvchi o‘quvchilar bilan ham guruh darslarida ham qo‘llash birdek samara beradi. Ona tili fanida bo‘g‘in yoki boshqa mavzular o‘tilganda darsni mustahkamlash qismida foydalaniladi.

1-pog‘onada o‘quvchilar faqat bir bo‘g‘inli so‘zlardan beshta misol yoziladi (Go‘sht, osh, yosh, yoz, so‘z)

2-pog‘onada ikki bo‘g‘inli so‘zlarga beshta misol yoziladi (sana, ota, olma, kitob, oltin)

3-pog‘onada uch bo‘g‘inli, 4-pog‘onada to‘rt bo‘g‘inli, 5-pog‘onada besh bo‘g‘inli so‘zlarga misollar yozishadi.

Bu o‘yin o‘quvchilarni tez fikrlashga, chaqqonlikka va yozuv savodxonligini rivojlantirishga yordam beradi.

“Ha-yo‘q, да-нет, yes-no” metodi. Bu o‘yin metodini xohlagan mavzuga, xohlagan fanga bog‘lab foydalanish mumkin. Yakka tartibda ham, guruh bo‘lib ishlaganda ham qulay metod hisoblanadi. Bunda mavzuga doir faktlar o‘qituvchi tomonidan aytiladi. O‘quvchilar esa faktlarni qo‘llaridagi kartochka orqali tasdiqlashadi (Ha) yoki inkor belgisini (Yo‘q) belgisini ko‘rsatishadi. O‘yin metodi orqali o‘quvchi mavzuni yanada ko‘proq eslab qoladi va ularda mustaqil fikrlash ko‘nikmalari shakllanadi. Guruhda qo‘llaganda o‘quvchilar ketma-ketlikda joylashib olishadi, so‘ngi o‘quvchi qolguncha savol aytiladi, oxirgi marraga yetib kelgan o‘quvchi g‘olib hisoblanadi. Ushbu metodni boshqa xorijiy tillarga ham bog‘lagan holda qo‘llansa, o‘quvchilarni til o‘rganishga bo‘lgan qiziqishlari ortadi.

O‘z nomidan kelib chiqqan holda, mehr va muhabbatga to‘la ta‘lim berish mehrli maktab tarbiyalanuvchilari, ta‘lim oluvchilari uchun katta ruhiy madad hamdir. Odatda ruhiy madad berish uchun turli xil shirin so‘zlar xazinasidan, muhabbatdan darak beruvchi nazm namunalari, insonga kuchli motivatsiyani taqdim etuvchi so‘zlar aks etgan falsafiy asarlardan yoki shu asarlarda asosiy obrazni yoritgan qahramonlarning hayotlarini misol qilib ko‘rsatishdan foydalaniladi. Mehrli maktabda ta‘lim oluvchilarning barchasi sog‘lig‘ida kamchiligi va nuqsoni bor bolalardir. Shu boisdan ham ularni ona tili va adabiyot faniga qiziqtirish juda muhim. Chunki bu fan insonning qalbidagi og‘riqlarini so‘zlar jilosidan o‘rinli foydalanish natijasida ruhan yengillikni his qilishga katta yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirining 2018-yil 27-iyuldagi 191- sonli buyrug‘iga ko‘ra DTS talablari.
2. M.D.Pardayeva, F.Abdullayev, O.Musurmonqulova, F.Olimova. —Maktabda o‘qitish va baholash metodologiyasi.- Toshkent, 2020.

3. Rafiyev A., G'ulomova N. Ona tili va adabiyot (kasb-hunar kollejlari uchun darslik). T., "Sharq", 2013.
4. Erkaboyeva N. Q. Adabiyot fanidan savol-javoblar to'plami. T. "Navro'z", 2018.
5. Norova n.k. "ona tili darslarida ta'limiy o'yinlarni qo'llashning ahamiyati. 2022